

ASPECTE MORFOSINTACTICE ALE CANTITATIVULUI

Résumé: *Le présent ouvrage se propose comme objet d'analyse les caractéristiques de flexion des éléments composant le groupe quantitatif (pronoms de quantité, adjectifs numériques ...). On décrit aussi les aspects graduels de l'adjectif et de l'adverbe.*

Mots-clés : *flexion, groupe quantitatif, aspects graduels, adjectif, adverbe*

1. Interesul pentru câmpul semantic al cantitativului survine din modalitățile specifice de manifestare atât la nivel morfologic, cât și sintactic.

La nivel morfologic, ideea de cantitate este exprimată în clasele și subclasele lexico-gramaticale (numeral, pronume nehotărât cantitativ, adverbe cantitative) și la nivel flexionar, prin gradele de intensitate și comparație ale adjectivului și adverbului, iar în sfera sintactică se remarcă grupul cantitativ (GCant).

1.1. În clasa substantivului, cantitativul se manifestă, cu precădere, la nivelul structurilor partitive (substantive cu sens cantitativ) a căror frecvență este destul de mare în limba română *o bucată de săpun, un vârf de sare, o picătură de sânge, o grămadă de pietre, o bucată din creion, o treime din angajați, un munte de rufe, un vraf de cărți...* Substantivul care reprezintă întregul, setul de obiecte sau materia din care se detașează o parte, poate fi un substantiv de orice fel (numărabil, nenumărabil, concret sau abstract).

În funcție de semantica substantivului nucleu (N1) limba română înregistrează următoarele tipuri de construcții partitive.

- N1 exprimă o cantitate mică, mare sau neprecizată și în acest caz al doilea substantiv al construcției partitive (N2) este numărabil sau nenumărabil *o înfinitate de situații, o multitudine de activități, o grămadă de rufe, un pic de unt/ zahăr, o cantitate de ulei, o parte de zahăr...*

-N1 denotă o cantitate aproximativă, iar N2 poate fi numărabil sau nenumărabil concret *un pâlcc de copaci, un set de farfurii, un grup de studenți, o bucată de ciocolată, un buchet de flori, un cârd de vite, o echipă de muncitori, un stol de păsări, o turmă de oi...*

- Substantivul nucleu indică un nume de măsură (exactă sau inexactă) și este urmat de alt substantiv numărabil la plural sau nenumărabil masiv *un kilogram de prune, un metru de pânză, un gram de aur, un litru de ceai...*

- Numele recipientului poate deveni nume de măsură *o sticlă de lapte, un borcan de miere, un butoi de bere, un pachet de biscuiți, un pahar de vin, o lingură de zahăr, un coș de pere...*

- N1 poate căpăta sens metaforic *un munte de haine / zapadă/ nisip* când i se atașează un nume de materie, iar în cazul în care acestui specificator i se alătură un substantiv N2 cu trasătura semantică [+ Uman] se trece din sfera cantitativă în sfera calitativă *un munte de om* (un om cu un aspect fizic impunător).

Pe de altă parte, conceptele numerice de tipul *zeci de, sute de, mii de*, precum și conceptele subnumerice *o doime, o treime, un sfert, un procent*, cer o construcție partitivă *sute de întrebări, mii de oameni, o jumătate de ulei, o treime din angajați, un sfert din portocală...*

1.2. Aspectul cantitativ este, de asemenea, evidențiat de subclasa „masivelor”, destul de frecvent menționate în sfera grupului nominal.

Descrierea „masivelor” este importantă, întrucât, presupune realizarea opoziției discret-continuu, subordonată opoziției numărabil-nenumărabil. Dacă substantivele numărabile exprimă entități discrete, individuale, *fotoliu, casă, birou...*, cele nenumărabile se referă la entități continue *fericire, aur, petrol...* Ca trasătură inerentă „masivelor”, continuitatea face imposibilă realizarea opozițiilor categoriei de număr și combinarea lor cu adjective care evidențiază o cantitate numărabilă **patru fasole, *puține mazăre*.

Din clasa „masivelor” fac parte substantivele nume de materie *carne, piper, argint, ceapă...*, substantivele numărabile a căror utilizare presupune o transformare din numărabil în nenumărabil *Salata are mult măr*, (*măr* ca nume de materie și nu ca obiect izolat), precum și unele entități colective *Cumpăr argint/ fier* (obiecte din argint sau fier).

Continuitatea și omogenitatea constituie cele două trasături caracteristice „masivelor”. Spre deosebire de entitățile numărabile care au formă proprie, limitată în timp și spațiu, numele de materie sunt dependente de o altă entitate care le restrânge referința, ele apărând destul de frecvent în construcțiile partitive *o cantitate de mălai, o grămadă de nisip, o bucată de pânză, o lingură de făină...*

Din punct de vedere morfologic, sub raportul categoriei numărului, „masivele” apar fie ca *singularia tantum* (*lapte, miere, mazăre, ulei, oțet*), fie ca *pluralia tantum* (*moaște, lazane, răcoritoare...*).

Limba română evidențiază nu numai trecerea entităților numărabile în sfera nenumărabilelor *El crește pui, El mănâncă pui*, ci și recategorizarea „masivelor” din nenumărabile în numărabile *tărâță, icră, iță, lătură, pufuleț...*

Astfel, entitățile nou-create constituie așa- zitul „plural al calității” (sortimentul / varietatea) *blană-blănuri, săpun-săpunuri, vin-vinuri, cafea-cafele, mătase-mătăsuri, ulei-uleiuri, alamă-alămuri*.

De asemenea, unele substantive abstracte *singularia tantum* și-au creat forme de plural, realizând, astfel, trecerea de la abstract la concret

antichitate-antichități (obiecte vechi), *bunătațe-bunătați* (mâncare foarte bună), *credință – credințe* (religii)...

Cuantificarea reprezintă o altă operație care aduce în discuție opozițiile numărabil-nenumărabil, măsurabil-nemăsurabil, discret-continuu. Cuantificarea definită a „masivelor” nu se poate realiza cu ajutorul numeralelor decât atunci când avem de-a face cu un transfer al entității din sfera nenumărabilului în cea a numărabilului *două cafele, trei beri...*

Totuși, se poate vorbi de acest tip de cuantificare, atunci când determinantul indică o cantitate precisă a materiei *1 kg de zahăr, o sticlă de ulei, un pahar de apă*.

1.3 Statutul determinantului *niște* în clasa „masivelor”

Dintre elementele cu rol cuantificator în analiza „masivelor”, un statut aparte îl are determinantul *niște*. Acesta aduce o informație referitoare la cantitatea prin care se caracterizează substantivul nume de materie și poate fi substituit cu adjectivele nehotărâte *unii, unele, câțiva, ceva: niște/câteva cărți, niște/ceva carne...*

Niște, la fel ca și *ceva* însoțește, fie un substantiv numărabil la plural *niște elevi, niște întrebări*, fie nenumărabil *niște carne, niște orez, niște nisip*, desemnând o cantitate omogenă, nedefinită. Acest determinant apare destul de frecvent în construcțiile partitive *beau niște vin, ea mănâncă niște salată*.

În limba română combinarea lui *niște* cu un substantiv abstract la singular sau la plural nu este recomandată, construcții de tipul *Tânărul înregistrează niște muzică populară, Are niște nervi de oțel, Au nevoie de niște talente tinere* fiind frecvente, mai ales în stilul colocvial.

1.4 Prepoziția în structura cantitativului

Natura și funcțiile prepoziției sunt variabile în structura grupului nominal complex. *A, la și de* sunt considerate prepoziții funcționale: *a* poate avea forme omonime, apărând, fie cu valoare distributivă *Niște cărți a doi lei bucate*, fie ca marcă a cazului genitiv *Mamă a trei copii*; *la* este marcă a funcției de complement indirect *Impărțirea banilor la studenți*, iar *de* în structura grupului cantitativ poate avea rol de specificator al unui grup nominal *un kilogram de vișine, un dram de noroc, un soi de cireșe amare...*

Spre deosebire de o construcție de tipul *un gram din acest aur*, care are o structură cantitativă partitivă, secvențele de tipul *un litru de vin, un kilogram de piersici, un metru de cablu* nu au o structură partitivă, deoarece al doilea element al GN care indică întregul, din care se detașează o parte nu este definit, ci un nume fără determinant; de aici și numele de construcții *cantitative-pseudopartitive*.

În ceea ce privește acordul cu verbul, deși nominalul cantitativ se situează pe prima poziție, specifică centrului de grup, verbul se raportează la al doilea element al grupului *Cântăresc (un kilogram de) piersici*, iar acordul se face cu centrul GN și nu cu specificatorul acestuia *O mulțime de studenți vin la serbările zăpezii*.

2.0 Clasa pronomelor nehotărâte constituie obiectul unei serii variate de interpretări în gramaticile românești. Astfel, există oscilații în ceea ce privește încadrarea lor într-o clasă sau alta, analiza lor impunând o varietate de nuanțe semantice a zonei nedefinitului în limba română. Unii autori integrează nehotărâtele cantitative la numeral (Tiktin, 1945, p.91, Florea, 1965, p.336, Tosa, 1983, p.86), în timp ce alții consideră că toate nehotărâtele sunt cantitative (Manoliu Manea, 1968, p.100-133).

Maniera în care este structurată această zonă semantică scoate în evidență faptul că, așa-zisul nedefinit, reprezintă un câmp semantic perfect delimitabil, mai precis, cel al totalității. Pronumele nehotărâte care se referă la toate părțile componente formează clasa *totalităților* (*tot, toți, fiecare, oricare, oricine, orice*), iar cele care desemnează o parte a totalității constituie clasa *partitivelor* (*cineva, ceva, unul, unii, altul, alții, câțiva*).

2.1 În ceea ce privește clasa totalităților, accentul se pune fie pe ideea de ansamblu *tot, toți*, (*Ziaristul mi-a relatat totul*), fie pe părțile componente *fiecare, oricare, oricine, orice*, (*Fiecare membru trebuie să participe la ședința anuală.*)” *Tot, toți*, se poate combina atât cu pluralul obișnuit (*oameni, case*), unde ideea de discret se însoțește de cea de identitate calitativă, cât și cu pluralul variat (*cărnuri, vinuri, mătăsuri*), unde ideea de discret se însoțește de cea de non-identitate calitativă” (Manoliu Manea, 1968, p.103). Pe de altă parte, *fiecare* exprimă totalitatea prin parte, având statutul unui generalizant separativ (distributiv) *Fiecare om are dreptul la exprimare*, în timp ce *oricare* și *orice* sunt neseparative, insistând asupra ideii de non- diferențiere calitativă între părți *Poate să participe oricine, Copilul poate să cumpere orice*.

Astfel, *tot* poate căpăta, ca determinant, două valori diferite: *non- generalizant continuu*, atunci când este sinonim cu „întreg” (*Toată tinerețea și-a petrecut-o singură*) și *generalizant neseparativ*, având ca sinonime secvențele *fiecare* sau *oricare* (*Tot romanul este liber de sărbători*).

2.2 Din seria partitivelor, *ceva* poate explicita o parte a totalității, atașându-se substantivelor nume de materie (*A pus ceva sare în supă*), entităților numărabile la singular (*Munca ta necesită ceva efort*) sau la plural (*Am nevoie de ceva bani să plec în excursie*).

Pe de altă parte, *ceva* separativ poate lua contextual valori afective (*A căzut ceva zăpadă!* (cantitate mare) având nuanță pur cantitativă, de depășire a limitei obișnuite. În alte situații, când intonația este diferită, depărtarea de la limita cantitativă se face în sens negativ, *ceva* fiind sinonim cu *puțin*, (*A căzut ceva zăpadă*).

Clasa pronomelor nehotărâte cuprinde, de asemenea, seria cantitativelor comparative *mult, puțin, atât, destul*, care, cu excepția lui *destul*, constituie matricea gradelor de comparație ale adjectivelor și adverbilor.

Mulți și *puțini* sunt calificate diferit de la o lucrare la alta, fiind amplasate la interferența mai multor părți de vorbire (numeral, adjectiv, pronume).

În momentul de față, lucrările de specialitate oscilează între analizarea acestora ca adjective sau pronume nehotărâte, evitând includerea lor în clasa numeralului. Toate aceste interpretări pornesc de la varietatea caracteristicilor comune acestor părți de vorbire. Dintre caracteristicile comune cu ale numeralului, importante sunt valoarea cantitativă și includerea lor în clasa cuantificatorilor, folosirea aceleiași prepoziții *a* pentru G.-D. pl. (*Părerea a mulți studenți/ a trei studenți*), și *la* pentru D. (*Urez la mulți oameni/ la doi oameni*), dar și posibilitatea atașării articolului adjectival

(*cei puțini, cei patru, celor mulți, celor doi*). *Mulți* și *puțini* constituie, de asemenea, matricea gradelor de comparație, (*mai mulți, la fel de puțini, foarte mulți*), la adjectiv și se acordă cu substantivul în gen, număr și caz (*mult curaj, multă mazăre/ carne/imaginație, mulți elevi, multe situații*).

Există anumite situații ambigue, *mănâncă puțin* (din tort), *se vorbește puțin* (despre mariajul lor) când *mult/puțin* pot fi interpretate fie ca adjective, fie ca adverbe. Totuși, analizarea lor ca adverbe este clară, în construcții de tipul *Geanta cântărește mult, Conferința a durat puțin*.

Inserarea formelor *mult/puțin* în clasa pronomelor are la bază caracteristicile lor paralele cu pronumele și adjectivele pronominale. De pildă, secvențele *caietele puținor/multor elevi* marchează utilizarea lor ca adjective pronominale, în timp ce *părerile multora, interesul fiecăruia*, au formă pronominală. Comportamentul formelor *mult/puțin*, și plasarea lor în zona de interferență a mai multor clase, se pot extinde și la alte cuvinte cu valoare cantitativă *destul/destui, câțiva, anumiți, tot/toți* (*interesul anumitor câștigători, părere a diferiților profesori, părerea a diferiți profesori, totul mi se pare adevărat, tot mă pasionează*).

Analiza acestor cuvinte cu sens cantitativ conduce la ideea că ele sunt cel mai bine încadrate în clasele adjectivului și pronomelui nehotărât, caracterizarea lor ca numerele neputând fi justificată, întrucât nu exprimă o cuantificare exactă, ca în cazul numeralului.

3.0 La nivel sintactic, abordarea sferei cantitativului se face din perspectiva relației numeral- grup cantitativ. Problema centrală pe care o pune numeralul se referă la prezența unei cuantificări prin etalonare a entităților nenumărabile.

3.1 Conceptele etalon de tipul *metru, litru, gram, kilogram, oră, leu...* sunt legate de categoria verbelor caracterizate prin marca semantică */+ cantitate/ a cântări, a trage (a cântări), a costa, a valora, a taxa, a estima...* Astfel, GCant este constituit dintr-un substantiv unitate etalon și un element cu sens cantitativ, numeral în cele mai multe cazuri (*două tone, cinci grame, trei metri, zece lei...*)

Construcțiile de tipul *Sacul atârână cinci kilograme, Carnea cântărește două sute de grame*, se caracterizează prin trasătura semantică [+GCant], iar cele de tipul *Sacul atârână greu, Carnea cântărește destul, Ea atârână geanta de ceva* au trasătura [- GCant].

În funcție de natura semantică a construcției, de prezența sau absența unei prepoziții, același verb poate să aparțină grupului cantitativ sau să fie exterior acestuia *Mi-a impus o restricție* [-GCant], *M-a impus cu o sută de lei* [+GCant], *Vameșul cântărește bagajul* [-GCant], *Bagajul cântărește douăzeci de kilograme* [+GCant]. În limba română există anumite situații ambigue în ceea ce privește delimitarea circumstanțialului cantitativ. De pildă, într-

o construcție de tipul (*Sportivul a alergat doi kilometri*), *doi kilometri* nu poate fi considerat circumstanțial cantitativ, întrucât reprezintă spațiul parcurs și nu circumstanța în care a avut loc acțiunea; poate fi analizat ca un complement de măsură, dar nu de mod circumstanțial.

Diversitatea funcțiilor sintactice ale GCant, permite lărgirea sferei verbelor care implică prezența grupului, iar acest fapt indică dificultatea stabilirii limitei exacte între circumstanțialul de măsură și alte circumstanțiale. Astfel, și alte verbe ca *a merge, a umbla, a străbate, a păși, a înălța, a răzbate, a intra, a zbura, a ridica, a mări, a paria, a reduce...* se construiesc cu circumstanțialul de măsură, ceea ce denotă că unitățile etalon nu sunt legate strict de categoria verbelor caracterizate prin marca semantică / + cantitate/.

De asemenea, varietatea prepozițiilor care însoțesc verbele menționate anterior este un alt semn care explicitează ideea amintită mai sus. (*Pariez pe un milion, Reduc taxa cu o sută de lei, Parcurge douăzeci de kilometri, Înălț clădirea cu trei metri, A redus dobânda cu/ la 1%*).

Cantitativul ca realitate semantică rămâne un subiect deschis cercetării lingvistice, datorită modalităților diverse de exprimare și interpretare atât la nivel morfologic cât și sintactic.

Bibliografie :

GAITANARU Stefan, *Numeralul in limba română studiu descriptiv si istoric*, Calende, 1993

IRIMIA Dumitru, *Gramatica limbii romane*, 1997

PANĂ-DINDELEGAN Gabriela, *Sintaxa Transformationala a Grupului Verba in limba romana*, Bucuresti, 1974

PANA-DINDELEGAN Gabriela, *Elemente de gramatica, dificultati, controverses, noi interpretari*, Bucuresti, 2003

DUTESCU-COLIBAN Taina, *Grammatical categories of English*, Bucuresti, 1983